

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึง การปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในชุมชนเมือง ตลอดจนกลไกที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงาน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว
2. แนวคิดกลไกที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัว
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และการเรียนรู้ทางสังคม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว

การปรับตัวเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุข ได้มีผู้ให้ทัศนะและกล่าวถึงการปรับตัวไว้ ดังนี้

โซเบน (Shoben อ้างใน โกมินทร์ ขาวนาได้, 2532 หน้า 2) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการปรับตัวว่า เป็นกระบวนการที่มนุษย์และสัตว์พยายามแสวงหาความสมดุลระหว่างความต้องการกับสิ่งเร้า หรือการกระทำที่ทำให้ความต้องการได้รับการตอบสนอง และจะต้องปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้

ส่วน นิภา นิษายชน (2530, หน้า 9 - 10) กล่าวถึง ความสำคัญและความจำเป็นของการปรับตัวที่ดีในการดำเนินชีวิตไว้ว่า มนุษย์ไม่ได้มีเพียงความต้องการที่เกิดจากแรงผลักดันภายในตนเองเท่านั้น แต่ยังต้องตอบสนองความต้องการของตนเองอันเกิดจากสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ทางสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ที่นำมาซึ่งแรงผลักดันและดึงดูดความต้องการอีกทางหนึ่ง ประกอบกับคนเราต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดลอมและสังคม นับตั้งแต่สิ่งแวดล้อมภายใน ครอบครัว โรงเรียน เพื่อนบ้านและชุมชน โดยมีวัฒนธรรมเป็นแกนกลางในการกำหนดแนวทางการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามแบบฉบับที่วางไว้ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อความเป็นระเบียบและประโยชน์สุขแก่ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ด้วยเหตุนี้เองทุกคนจึงมีอาจตอบสนองความต้องการทุกอย่างได้ดังใจปรารถนา ความรู้สึกขัดแย้ง ความผิดหวัง ความรู้สึก

สับสน ความว้าวุ่นใจ ความเคร่งเครียดอันเกิดจากปัญหา และอุปสรรคย่อมเป็นเรื่องที่หนีไม่พ้นจะมากหรือน้อยต่างกันไปในแต่ละชีวิตเท่านั้น ความเคร่งเครียด กัดกร่อนภายในจิตใจ — หรือที่เรียกว่าความคับข้องใจ ย่อมเป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข ดังนั้น คนเราจึงจำเป็นต้องรู้จักปรับตัวเพื่อบรรเทาความรู้สึกข้องใจให้เบาบางลง เพื่อที่จะช่วยรักษาคุณภาพแห่งชีวิตไว้ให้ได้

โดยปกติแล้วบุคคลทุกคนย่อมโอบอุ้มวัฒนธรรมในสังคมของตนไว้ ฉะนั้นความไม่คงที่และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมใดก็ตามย่อมทำให้แบบแผนการปรับตัว และบุคลิกลักษณะของตัวบุคคลภายในวัฒนธรรมนั้น ๆ เปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมไปด้วย โครงสร้างสังคมไทยในปัจจุบันมีส่วนกระทบกระเทือนการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลายด้าน ทั้งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี อันมีผลกระทบกระเทือนแบบแผนความเป็นอยู่ ตลอดจนชีวิตจิตใจของคนไทยแทบทุกด้าน โดยที่

รัชนิกร เศรษฐ (2528, หน้า 276) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมหนึ่ง ๆ ว่ามีหลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านบทบาท การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงประชากร การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น มองรวมไปถึงวิธีการกระทำทุก ๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็น การกินการอยู่ การแต่งกาย การพักผ่อน การแสดงอารมณ์ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ตลอดจนการแสวงหาความสุขทางใจและหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต รวมทั้งเครื่องมือ เครื่องใช้ หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่นำมาใช้

สุพัตรา สุภาพ (2526, หน้า 137 – 139) มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความเชื่อของมนุษย์ และมองว่าความสัมพันธ์ทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นเมื่อมนุษย์จะต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดปลอดภัยและเพื่อให้เกิดความมั่นคงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ มนุษย์ย่อมปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและสังคมนั้น

สมบุญ ศาลาชีวิน (2526, หน้า 173) ได้กล่าวถึง การปรับตัวทางสังคมว่า เป็น การปรับตัวที่เกิดจากสังคมประคองที่บุคคลยอมรับ เจตคติ ค่านิยม และปทัสถานของกลุ่มที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ การปรับตัวเข้ากับสังคมนี้เริ่มมาตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ โดยการเรียนรู้ที่เลียนแบบพฤติกรรมของผู้ที่เขาพบเห็น และรับเอาค่านิยมอุดมคติที่แฝงอยู่ในพฤติกรรมนั้นเข้าไปในตนด้วย

กระบวนการเรียนรู้ที่ยอมรับเอาแบบอย่างปทัสถานของสังคมนี้ มักจะเกิดมีในกลุ่มที่เราเป็นสมาชิก เช่น สถาบันครอบครัว และต่อมาได้ขยายวงกว้างขึ้นเมื่อเขาเข้าไปในกลุ่มสังคมภายนอกคือ โรงเรียน กลุ่มของเพื่อน และสถาบันต่าง ๆ การยอมรับแนวปฏิบัติของกลุ่มต่าง ๆ นี้ ทำให้บุคคลได้รับความพึงพอใจ ดังเช่น พวงเพชร วัชรอยู่ (2537, หน้า 28) กล่าวถึงการเข้ากลุ่มอาชีพว่า คนที่จะทำงานอาชีพใด ๆ ไม่เพียงแต่ต้องเต็มใจและสามารถที่จะเรียนรู้งานเท่านั้น แต่ต้องเต็มใจและสามารถที่จะเรียนรู้ กฎ หรือ ระเบียบของงานนั้น ๆ ด้วย เพื่อให้อาชีพของตนเป็นที่ยอมรับของสังคมไปพร้อมกัน

ดังนั้น การปรับตัวจึงเป็นการปรับเปลี่ยนเจตคติ ค่านิยม เพื่อประพฤติดุปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับตนเองและสังคมเพื่ออยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข นับแต่สังคมครอบครัว สังคมโรงเรียน สังคมเพื่อนบ้าน ตลอดจนสังคมกลุ่มอาชีพซึ่งในแต่ละสังคมประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อการปรับตัวทั้งสิ้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับกลไกที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัว

กลไกที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของบุคคลเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตามสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคม มีผู้กล่าวถึงกลไกที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวไว้ ดังนี้

นิภา นิชยาชน (2530, หน้า 109 - 125) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของสภาวะแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวไว้ ดังนี้

1. การปรับตัวเป็นกลไกทางสังคมที่ แต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวสถาบันครอบครัวที่คนเราต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิต เริ่มต้นจากบ้าน หรือครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังลักษณะนิสัย และลักษณะพื้นฐานให้กับสมาชิกในครอบครัวได้มาก สถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น โรงเรียน สถาบันทางศาสนา ตลอดจนถึงประเทศชาติ ล้วนเป็นสถาบันซึ่งสมาชิกของสังคมต้องเกี่ยวข้องด้วยทั้งสิ้น โดยมีสิ่งต่อไปนี้ เป็นเครื่องกำกับระเบียบแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ อันได้แก่ กฎหมาย หลักธรรม คำสอน จรรยา มารยาท และข้อห้าม ตลอดจนระเบียบกฎเกณฑ์ทั้งหลายที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคมนั้น ๆ

2. การปรับตัวเป็นกลไกทางวัฒนธรรม นอกจากสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวแล้ว จารีตประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่ม ซึ่งคนเป็นผู้สร้าง และปรับปรุงจากสภาพแวดล้อมก็มีอิทธิพลต่อการปรับตัวเช่นกัน โดย

Morrer (อ้างในนิภา นิชยาน, 2530 หน้า 110) ได้สรุปสภาวะแวดล้อมทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรมประกอบด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อันได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ และแบบแผนการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อต่าง ๆ นั้น ตั้งแต่ระเบียบกฎเกณฑ์ และหลักศีลธรรมจรรยาของสังคมไปจนถึงหลักการต่าง ๆ ทางวิชาการ และ หลักปรัชญาที่ช่วยให้คนเรา อยู่ร่วมกันได้

วัฒนธรรมมีอิทธิพลสำคัญยิ่งต่อชีวิตในการสร้างวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิด โดยไม่มีใครรู้ลึกตัว ทุกคนเกิดมาแล้วจำเป็นต้องเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีและระเบียบแบบแผนของกลุ่ม โดยผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ นับแต่ครอบครัวเป็นต้นไป ที่ช่วยวางรากฐานให้แก่บุคคล ทั้งในด้านความรู้สึกลึกซึ้ง ความเข้าใจ การกระทำ และความเชื่อต่าง ๆ ตามที่ได้เรียนรู้จากชีวิตการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ในหมู่คนแต่ละกลุ่มแต่ละเผ่าจะมีวัฒนธรรมเป็นเสมือนเบ้าหล่อหลอมให้คนกลุ่มนั้นมีวิถีชีวิต ความเชื่อ ภาษาพูด แบบแผนของพฤติกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการยึดถือค่านิยมแห่งชีวิต เป็นไปในแนวเดียวกัน

การปรับตัวตามแบบแผนของวัฒนธรรมแต่ละกลุ่มแต่ละเผ่า ต่างก็มีแบบแผนของระเบียบประเพณีและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มของตน ซึ่งกำหนดพฤติกรรมที่คนในกลุ่มถือว่าดีงาม สมาชิกของสังคมใด สามารถประพฤติตัวให้สอดคล้องกับมาตรฐานของสังคมได้ ย่อมเป็นที่ยอมรับและปรับตัวเข้ากับกลุ่มได้ดี ตรงกันข้าม ถ้าผู้ใด ประพฤติผิดจากมาตรฐานของสังคมย่อมประสบปัญหาและความยุ่งยากในการปรับตัวเข้ากับกลุ่มสังคมนั้น

นอกจากนี้พิทยา สายหู (2538, หน้า 150 - 157) ยังได้อธิบายกลไกของสังคมไว้ว่า เริ่มด้วยการสังเกตกิจกรรมสำคัญ ๆ ที่ชีวิตของบุคคลต้องผ่านนับตั้งแต่เริ่มชีวิตไปจนถึงวัยชราอย่างปกติสามัญที่พอถือเป็นเกณฑ์เฉลี่ยธรรมดาได้ ถ้า “สถาบันสังคม” หมายถึง แบบอย่างการกระทำทางสังคมของกลุ่มบุคคลที่แยกจากกันได้ตามจุดมุ่งหมาย และประโยชน์ที่ต้องการแตกต่างกัน

ทำให้เห็นเป็นสถาบันต่าง ๆ กันขึ้นมา ซึ่งในแต่ละสถาบันอาจมีจำนวนและประเภทบุคคลกับการกระทำมากน้อยต่างกันไป เราจะได้สถาบันสำคัญ ๆ ของชีวิต ดังนี้

1. สถาบันครอบครัวและเครือญาติ เป็นสถาบันชนิดพื้นฐานอันดับแรกที่บุคคลต้องผ่านตั้งแต่แรกเกิด ประกอบด้วยบุคคล และแบบอย่างการกระทำที่สืบเนื่องจากการสืบพันธุ์ของมนุษย์ ความต้องการที่จะคู่สัมพันธ์ทางเพศที่ยึดเยื้อถาวร และการรักษาความสัมพันธ์ที่เกิดตามมาจากการสืบสายโลหิตร่วมกันโดยกำเนิด เห็นได้ว่า สถาบันนี้ของสังคมมีจุดหมายและวิธีการเฉพาะที่ไม่ซ้ำกับกลุ่มและองค์การอื่น ๆ กฎเกณฑ์ที่กำหนดการกระทำ ความประพฤติของสมาชิกในสถาบันเช่นนี้ได้แก่ เรื่อง พ่อแม่กับลูก พี่กับน้อง สามีกับภรรยา ญาติร่วมสายโลหิต ญาติเกี่ยวดอง คำที่ใช้แยกประเภทของญาติ รูปแบบของครอบครัวว่าจะอยู่ลำพังพ่อแม่ลูก หรือรวมครอบครัวของพี่น้อง หรือพ่อแม่ไว้ได้ชายคาเดียวกัน แบบอย่างของการเป็นสามีภรรยาจะมีคู่ได้เพียงคนเดียวหรือหลายคน วิธีการแบ่งมรดกให้ลูกหลานว่าจะให้ชายมากกว่าหญิงหรือหญิงมากกว่าชาย หรือจะให้เท่ากัน หรือใครไม่ได้รับเลย ฯลฯ

2. สถาบันเพื่อนฝูงและสมาคม สถาบันนี้ยังอาจจะไม่ค่อยหนักแน่นเท่าสถาบันครอบครัว และเครือญาติ แต่ถ้าลองพิจารณาว่า เมื่อสถาบันครอบครัวและเครือญาติเป็นกลุ่มและวิธีการที่ให้เราต้องสัมพันธ์ก่อนบุคคลอื่น ซึ่งเราไม่มีโอกาสในการเลือกได้เลยในระยะต้นของชีวิต สถาบัน เพื่อนฝูงและสมาคมก็คือโอกาสที่สังคมให้เราเลือกสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยใจแสวงหา และถึงแม้ว่าความเป็นเพื่อนในวัยต้นในชีวิตจะมีความหมายซบเซาซึ่งกว่าที่มีต่อมาในวัยหลัง ก็ไม่ได้หมายความว่า สถาบันเพื่อนจะหมดความสำคัญลงไป แต่กลายมาเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มสมาคมต่าง ๆ ที่อาศัยความถูกต้องรักษาร่วมกันเป็นสำคัญกว่าผลประโยชน์ที่เป็นเงินทองโดยตรง และสิ่งนี้เองที่เป็นพื้นฐานที่มาของสมาคมบำเพ็ญประโยชน์ สมาคมการกุศล มูลนิธิและสมาคมวิชาการวิชาชีพต่าง ๆ ที่มีความต้องการคบหาทางสมาคม ด้วยแสวงหาเป็นพื้นฐานก่อนประโยชน์เฉพาะเรื่องอย่างเดียว

3. สถาบันเศรษฐกิจ คนเราที่จะมีการกระทำสัมพันธ์กันด้วยความผูกพันทางสายโลหิต หรือเพราะถูกต้องรักษาร่วมกันอย่างเดียว โดยไม่มุ่งประโยชน์อื่นใดเลย จะดำเนินชีวิตได้ไม่สมบูรณ์ ต้องสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ไม่ได้เป็นทั้งญาติและเพื่อนได้ เมื่อมีความจำเป็นแต่คนเรามีฐานะการกระทำสัมพันธ์กันก็ต้องมีจุดหมายความประสงค์อะไรบางอย่างที่รู้กันแน่นอน ประโยชน์อย่างหนึ่งที่มนุษย์ต้องประสงค์คือ การแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน เพราะคนทั้งหลายย่อมต้องหว่านไถเรื่องอาหาร

และสิ่งของบริโภคที่ชีวิตต้องการ เนื่องจากปกติมนุษย์เราไม่ได้ต่างคนต่างหา ต่างคนต่างกิน ย่อมจะมีการแลกเปลี่ยน สิ่งที่เราได้อาจได้กับผู้อื่นหรือต้องมีการแบ่งสรรปันส่วนตามวิธีการที่พอใจตกลงกันได้ของทุกคนที่เกี่ยวข้อง การกระทำระหว่างกันซึ่งเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมก็เกิดขึ้นได้เพราะความจำเป็นเช่นนี้ ถ้าเป็นสังคมสมัยใหม่ก็ยิ่งเห็นได้ชัดว่า การซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกันมีความหมาย ความสำคัญยิ่งสำหรับชีวิตสังคม และสำคัญเป็นพิเศษสำหรับสังคมพัฒนาอุตสาหกรรมที่มั่งคั่งได้ เพราะการขายผลผลิตจำนวนมากที่สังคมสร้างขึ้นมานั้น บุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ที่มาสัมพันธ์กันเพื่อการนี้และแบบอย่างระเบียบวิธีต่าง ๆ ที่กำหนดการกระทำในเรื่องนี้ คือสิ่งที่เราเรียกว่า “สถาบันเศรษฐกิจ”

4. สถาบันการปกครอง คนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่คณะ เป็นสังคม ต้องมีการรักษาความสงบเรียบร้อย ควบคุมป้องกันการขัดแย้งผลประโยชน์กันของสมาชิก ซึ่งต่างคนต่างต้องการผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ จนอาจล่วงเกินละเมิดผลประโยชน์และสิทธิของผู้อื่นได้ บุคคลและกลุ่มที่มีหน้าที่ควบคุมรักษาระเบียบ ด้วยกฎเกณฑ์วิธีการอันเป็นบรรทัดฐาน แบบอย่างแน่นอนที่ยอมรับนับถือตรงกันในสังคม คือ สถาบันการปกครอง สถาบันนี้จะมีผลบังคับบัญชา มีอุปการะวิธีการ และบุคคลเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องมากน้อยอย่างไรก็สุดแต่ขนาดและลักษณะของแต่ละสังคม ถ้าเป็นสังคมเล็ก ๆ ของชาวชนบท ชาวไร่ ชาวนา ชาวป่า ชาวเขา ชาวเกาะ มีจำนวนคนในไร่มาก และต่างเป็นญาติพี่น้องเพื่อนฝูง ซึ่งช่วยกันดูแลควบคุมสมาชิกที่จะกระทำผิดมิให้เกะกะวุ่นวาย โดยอาศัยความเป็นญาติหรือเป็นเพื่อนบ้าน ห้ามปรามขอร้องกันหรือลงโทษด้วยอาวุธ และอันตบศักดิ์ศรี ที่ผู้ผิดยังเคารพนับถือ แต่ถ้าเป็นสังคมใหญ่มีประชากร สมาชิกเป็นแสนเป็นล้าน ระเบียบวิธีการ และบุคลากรที่ทำหน้าที่ในด้านการปกครองอาจต้องสลับซับซ้อน และมีการรับมอบอำนาจเป็นตัวแทนของสังคม สามารถควบคุมลงโทษผู้กระทำผิดได้โดยไม่ต้องอาศัยน้ำหนักของความเป็นญาติ หรือเพื่อน แต่อาศัยกติกาข้อตกลงหรืออำนาจพลังที่เหนือกว่ายินยอมให้เป็นเจ้าหน้าที่ปกครองได้

5. สถาบันการพักผ่อนหย่อนใจ (หรือสถาบันนันทนาการ) มนุษย์เราเมื่อทำงานเพื่อดำรงชีวิตแล้ว ก็ต้องมีการพักผ่อน แต่เนื่องจากมนุษย์เราไม่พักผ่อน ด้วยการอยู่นิ่งเฉย ๆ ให้หายเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเท่านั้น ยังต้องการความบันเทิงใจด้วยในระหว่างพักผ่อน จึงทำให้เกิดคิดประดิษฐ์วิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างความเพลิดเพลิน ผลที่ได้คือ การละเล่นสนุกสนานและกีฬาต่าง ๆ กับศิลปะที่เป็นการบันเทิง มหรสพ เล่านิทาน การดนตรี ละครฟิออนรำ หรือการตกแต่ง

ระดับประดาให้เกิดความเจริญตาเจริญใจทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีบุคคล และวิธีการ สำหรับดำเนินกิจการและคนต้องมีการฝึกฝนยอมรับเป็นเวลานานกว่าจะเกิดความชำนาญได้ จริงจัง ถ้าการพักผ่อนหย่อนใจบางอย่าง เจ้าตัวบุคคลมิได้ทำเอง แต่เป็นผู้รับบริการในฐานะ ผู้ดูแลผู้ชมการแสดงของผู้ที่ชำนาญ จนทำเป็นงานอาชีพเช่นนี้ ก็จะมีองค์การ และแบบอย่างวิธีการ เฉพาะและสลับซับซ้อน มีกฎหมาย ควบคุม มีธุรกิจการอาชีพถึงขนาดเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้

ดังนั้น กลไกทางสังคมจึงมีอิทธิพลต่อการปรับตัวของบุคคลโดยมีสถาบันทางสังคม เป็นตัวควบคุมให้บุคคลปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์ซึ่งมีกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้ สถาบันต่าง ๆ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว กลุ่มเครือญาติ กลุ่มเพื่อนฝูงและกลุ่มผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นผู้ทำให้บุคคลเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องตามสถานการณ์

3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้

“การศึกษา” เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและสังคม มนุษย์ใช้การศึกษาในการควบคุมสังคมตลอดมา โดยการเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปตามทิศทางที่พึงประสงค์ มีผู้กล่าวถึงการศึกษาและการเรียนรู้ทางสังคมที่นำไปสู่การปรับตัวของบุคคล ดังนี้

ณัฏฐา พิชิตบัญชาการ (ม.ป.ท., หน้า 165) ได้กล่าวถึงการศึกษาว่า เป็นกลไกควบคุมทางสังคมประการหนึ่งเพื่อการปรับตัว โดยมีรูปแบบของการเรียนรู้ที่หลากหลาย

นอกจากนั้น ฟิลิป คูมส์ (อ้างใน อุ่นตา นพคุณ, 2523, หน้า 10 - 12) ได้กล่าวถึงการศึกษาว่า การศึกษา คือการเรียนรู้ ไม่ว่าที่ไหน เมื่อไร หรือด้วยวิธีการใด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สืบเนื่อง ติดตัวตลอดชีวิต ตั้งแต่แรกสุดของการเป็นทารกจนถึงวัยชรา โดยอาศัยวิธีการ แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งจำแนกการศึกษา ได้ 3 ประเภท คือ

1. การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย เป็นการเรียนรู้แบบธรรมชาติที่สุด หรือเรียกว่าเป็นการเรียนรู้แบบสัญชาตญาณ หมายถึง กระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับและสะสมความรู้ ทักษะ ทักษะ และความเข้าใจจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัว การทำงาน การเล่น การอ่าน การฟัง การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย ไม่มีการจัดระบบ ไม่มีแบบแผน แต่มีความสำคัญอย่างมากในการเรียนรู้ทั้งหมดของแต่ละคน แม้แต่คนที่เข้าโรงเรียนแล้ว

2. การศึกษาในระบบ หมายถึง การศึกษาที่มีสถาบันทางการศึกษารับผิดชอบอยู่โดยตรง เป็นการเรียนรู้โดยจัดระบบการแบ่งอายุของผู้เรียน กำหนดพื้นฐานความรู้ การจัดชั้นตอนเป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา มีการให้วุฒิบัตร ประกาศนียบัตร ปริญญาบัตร แก่ผู้สำเร็จชั้นตอนต่าง ๆ โดยมีการวัดผลและประเมินผลอย่างเป็นระบบ

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้น โดยสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ในสังคม นอกเหนือไปจากสถาบันทางการศึกษาเป็นกิจกรรมที่จัดไว้ในนอกระบบโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

ถวิล ธาราโกชน (2532, หน้า 23) ได้กล่าวถึงบุคคลจะเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมด้วยความปรารถนาของตนเองหรือไม่ก็ได้ว่า เมื่อบุคคลเกิดมาและเติบโตก็จะมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยเริ่มจากการเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่ ญาติพี่น้อง แล้วก็รับเอามาถือเป็นแบบมาตรฐานของตน ต่อมาเด็กเติบโตก็จะได้รับการฝึกอบรมจากสถาบันการศึกษา เพื่อน จากสิ่งแวดล้อม สถาบันศาสนา และสื่อมวลชน

อุดม ลำอางศ์กุล (2524, หน้า 19) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม หมายถึง การเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมของบุคคลทุกเพศ ทุกวัย อันเนื่องมาจากบุคคลได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม

สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม (2524, หน้า 5) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคม คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อให้สามารถเข้ากับสังคม และสิ่งแวดล้อมโดยทั่ว ๆ ไปได้

โรเจอร์ (อ้างในเพ็ชร ฐปวิเชตร 2539, หน้า 8) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคมเป็นการเรียนรู้ที่ผ่านกลไกการสร้างพฤติกรรมที่สังคมต้องการ เช่น ความหิว ความกลัว ความต้องการแรงจูงใจ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ พฤติกรรมที่แสดงออกมามีทั้งสำเร็จและล้มเหลว ซึ่งความล้มเหลวจะติดตามมาด้วยความเจ็บปวด การถูกลงโทษ บุคคลก็จะเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นไปสู่พฤติกรรมที่เหมาะสม

ดังนั้น สรุปได้ว่า การศึกษา และการเรียนรู้ทางสังคมช่วยให้บุคคลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองโดยการอบรมสั่งสอน หรือการสังเกต จดจำ เพื่อให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มสังคม หรือองค์กรและสิ่งแวดล้อม ได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เดโช ไชยทัต (2539) ศึกษาการปรับตัวของชาวนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ศึกษากรณีการประกอบอาชีพนอกไร่นา จากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตจากการผลิตเพื่อการยังชีพเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้า ได้ก่อให้เกิดการแตกตัวทางชนชั้นทางเศรษฐกิจอย่างเด่นชัดมากขึ้น มีกลุ่มพ่อค้านายทุน กลุ่มชาวนารวย กลุ่มชาวนากลางและกลุ่มชาวนาจนและสูญเสียความสามารถในการควบคุมการผลิตของตนเองมากขึ้นแต่ในขณะเดียวกันชาวนาได้สร้างความหลากหลายในการประกอบอาชีพขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันในการดำรงชีพ ทำให้ความเป็นชุมชนได้ปรับเปลี่ยนจากความเป็นชุมชนในลักษณะของกลุ่มเครือญาติ หรือกลุ่มหมู่บ้านไปสู่ลักษณะความเป็นชุมชนในลักษณะกลุ่มเฉพาะที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น ความเป็นชุมชนในกลุ่มแรงงาน รับจ้าง ความเป็นชุมชนในกลุ่มนายหน้าค้าที่ดิน กลุ่มผู้ผลิตหัตถ์-อุตสาหกรรมครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวได้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง และมีระเบียบการควบคุมบริการเฉพาะกลุ่มมากขึ้น พร้อมกับจายอมเข้าสู่เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมแบบอุปถัมภ์ในแนวตั้งกับกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมเหนือกว่าตน และ ในขณะเดียวกันก็มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์แบบการช่วยเหลือต่างตอบแทนในกลุ่มครัวเรือน เครือญาติ และกลุ่มอาชีพเดียวกัน ฐานะใกล้เคียงกัน ขึ้นมาเพื่อสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพสมัยใหม่ และจากการที่กลุ่มชาวนาปรับตัวเข้าสู่อาชีพนอกภาคเกษตรเป็นแรงงานนั้น กลุ่มอาชีพ แรงงานก่อสร้างมีโอกาสฝึกงานเกี่ยวกับการทำเหล็กคัต และการเชื่อมเหล็ก ขณะปฏิบัติงานเป็นลูกจ้างในสถานประกอบการเพื่อการเพิ่มทักษะที่นำมาซึ่งรายได้ด้วย

สุติมาน นฤมล (2530, หน้า 116 - 117) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการกลายเป็น
 หมอนวด : กรณีศึกษาหญิงบริการในสถานบริการ อาบ อบ นวด พบว่า การเข้าสู่อาชีพหมอนวด
 ทุกคนจะสมัครเข้ามาทำได้ โดยการมีผู้อื่นพามา เช่น รุ่นพี่ เพื่อนญาติ ที่ทำงานอาชีพหมอนวดมา
 ก่อนเป็นผู้แนะนำและพากันมาและในส่วนของกลไกที่ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพหมอนวดยอมรับ
 สภาพการเป็นหมอนวดอย่างเต็มตัวนั้น คือ กลไกทางวัฒนธรรม ที่ถูกสาวเป็นที่ยึดเหนี่ยวในการ
 หาเลี้ยงครอบครัว ที่ได้รับการกล่อมเกลารับรู้ในระดับครอบครัวมาแต่เริ่มต้น และสถานภาพและ
 บทบาทของ กลุ่มผลประโยชน์เป็นเครื่องมือโดยผ่านวิธีการจัดเกลาทางอาชีพในรูปแบบการจัด
 อบรม และการมี ปฏิสัมพันธ์ในงานระหว่างผู้ควบคุมหมอนวดกับหมอนวดและครูฝึกกับหมอนวด
 ซึ่งทำให้หมอนวดยอมรับบทบาทเชิงอาชีพของตนได้อย่างเต็มตัว ทำให้ความสัมพันธ์กับ
 ครอบครัวห่างไกลกันมากขึ้น เพราะลักษณะงานที่มีขอบเขตจำกัด และระยะทางระหว่างที่ทำงาน
 กับครอบครัวไกลกัน แต่กลับมีความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานมากขึ้น และการใช้จ่ายของหมอนวด
 ต้องเปลี่ยนไปกับการแต่งกาย และการใช้ของฟุ่มเฟือยที่ต้องปรับให้เข้ากับอาชีพและสังคมเมือง
 ต้องปรับตัวให้เข้ากับกฎระเบียบของที่ทำงานและต้องทำให้ถูกใจลูกค้าเพื่อการมีรายได้และที่
 ทำงานที่มั่นคง

เอกพจน์ เกษมกุลทรัพย์ (2539) ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในการประกอบ
 อาชีพนอกระบบของคนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่าการปรับตัวในการประกอบอาชีพขาย
 ลอตเตอรี่มีการใช้กระบวนการกลุ่ม หรือกลไกการรวมกำลังในการเสนอขายที่ดึงดูดใจลูกค้าทาง
 หนึ่ง และในส่วนลึกคือการรวมตัวกันเพื่อต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อให้ยอมผ่อนผันให้
 สามารถใช้ที่ดินส่วนที่รวมตัวกันตั้งร้านเป็นที่ทำกินได้ โดยไม่ผิดกฎหมายซึ่งนับเป็นการรวมตัว
 กันเพื่อการเมืองท้องถิ่นอย่างหนึ่ง และการปรับตัวทางด้านการศึกษาของแรงงานนอกระบบ
 เห็นได้ว่ามีความใฝ่ที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับอาชีพมากขึ้น เช่น ขามที่จะเปลี่ยนอาชีพมาค้า
 ชาละเปาจะมีความพยายามในการศึกษาวิธีการทำชาละเปาเพื่อให้เข้าสู่อาชีพได้มากขึ้น อีกทั้ง
 ผู้ประกอบอาชีพนอกระบบต้องเรียนรู้ที่จะใช้จ่ายให้สมดุลกับรายรับ เพื่อการดำรงอยู่ในสังคมเมือง
 ได้อย่างปกติสุข

สุภาพร พุ่มพวง (2534, หน้า 2 - 3) ศึกษาเรื่องกรณีศึกษาแรงงานนอกระบบ: คัดเย็บเสื้อ
 ผ้าห่อแฉะ พบว่า ผู้ประกอบอาชีพนอกระบบที่เป็นเจ้าของร้านมีลักษณะหลายด้านที่คล้ายคลึง
 กัน เช่น มักเริ่มต้นจากความคิดต้องการเปลี่ยนอาชีพ ชอบความเป็นอิสระในงาน ผ่านการเป็นลูก

จ้างร้านเย็บผ้าแถวประตูน้ำมาก่อน ระหว่างเป็นลูกจ้างจะสะสมประสบการณ์การเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในงานอาชีพ เช่น การติดต่อรับงาน การต่อรองราคา การคิดราคาเย็บผ้าต่อชิ้น การขอแบ่งงานจากร้านเพื่อนที่รู้จักกันเมื่อมีงานน้อย และอื่น ๆ ต่อมาเมื่อมีเงินทุนและโอกาสที่เหมาะสมจึงแยกตัวออกมาตั้งร้านเอง สำหรับแรงจูงใจที่สำคัญของเจ้าของร้านคือ การเห็นเพื่อนฝูงทำแล้วประสบความสำเร็จในอาชีพ ส่วนการเข้าสู่อาชีพของพนักงานเป็นไปได้ 4 รูปแบบ คือ เจ้าของร้านหรือช่างใหญ่เป็นผู้เดินทางไปหาแรงงานในหมู่บ้านของตนเองโดยตรง หรือเป็นญาติพี่น้องกันเองกับเจ้าของร้านหรือสมัครงานเอง หรือเพื่อนจากร้านตัดเย็บด้วยกันพามาฝาก เพราะเจ้าของร้านเดิมเลิกกิจการ หรือพ่อ แม่ ของพนักงานพาลูกมาฝากเองที่ร้าน เพื่อจะได้หัดเรียนรู้งานอาชีพและสามารถหาเงินส่งกลับบ้านเป็นต้น

พรรณทิพย์ เพชรมาก และ กัญณิกา อังสุชนสมบัติ (2533, หน้า 33) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบในชุมชนแออัดกับระบบเศรษฐกิจเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีอาชีพเก็บ และรับซื้อของเก่าในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ประกอบอาชีพมีการเข้าสู่อาชีพโดยเรียนรู้จากพ่อ แม่ และชุมชน มีแรงจูงใจจากรายได้ ความอิสระในงานที่ไม่ต้องมี นายจ้างรวมทั้งเลือกเวลาทำงานได้เอง

กุสุมา โกเศษโยธิน (2526, หน้า 99) ศึกษาวิจัยเรื่อง “แบบแผนการเข้าสู่อาชีพ และความพึงพอใจในอาชีพของสตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานกรุงเทพ ฯ ศึกษากรณีอาชีพคนใช้ คนงานก่อสร้าง คนงานในโรงงาน และแม่ค้าหาบเร่” พบว่า ผู้หญิงในแต่ละอาชีพ ต้องอาศัยเพื่อน และเครือข่ายญาติในการเข้าสู่อาชีพและมักประกอบอาชีพเช่นเดียวกับเครือข่ายญาติ คนงานในโรงงานมักจะพึงพอใจปัจจัยเกี่ยวกับค่าจ้างในการทำงาน และมักไม่พอใจปัจจัยเรื่องการไม่มีโอกาสก้าวหน้าในงานและความไม่อิสระจากสภาพแวดล้อมการทำงาน

นอกจากนี้ ประยูร วรจิตต์ (2536) ศึกษาเกี่ยวกับ การจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมหล่อพระพุทธรูป จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การเข้าสู่อาชีพเกิดจากความสัมพันธ์กับเครือข่ายญาติเป็นกลไก และพนักงานต้องปรับตัวให้อยู่ในระบบงานของโรงงาน เช่น เวลาและการทำงานกับเพื่อนร่วมงานที่งานแต่ละชิ้นแม้ทำแยกจากกันได้ แต่สุดท้ายต้องนำมาประกอบรวมเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งต้องอาศัยความสามัคคีจากความสัมพันธ์ของเพื่อน

ร่วมงานเพื่อการได้งานที่มากขึ้นและนายจ้างพึงพอใจ และกระบวนการเรียนรู้ของคนงาน เรียนรู้จากครอบครัว เครือญาติ หรือบรรพบุรุษ จากเพื่อนร่วมงาน จากประสบการณ์ที่เคยทำงาน ในโรงงานมาก่อนและเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองเนื่องมาจากการสังเกต ทดลองทำด้วยตนเอง คนงานมีความจำเป็นต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ มีการถ่ายทอดความรู้เป็นรายบุคคล โดยวิธีการปฏิบัติจริง สื่อที่ใช้คือ สื่อภาษา การทดสอบ และการประเมินผล ทำโดยคนงานผู้สอน และตนเอง ปัจจัยที่สนับสนุนและส่งเสริมให้คนงานเกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การสนับสนุน ของโรงงาน และระบบเครือญาติ ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้คนงานเกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ รายได้ ความมั่นคงในอาชีพและการยอมรับนับถือของผู้คนในสังคม

งานศึกษาในกลุ่มนี้ ช่วยทำให้เข้าใจแง่มุมของการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรต่าง ๆ ในทางปรากฏการณ์ว่ามีความสัมพันธ์ กันมากน้อยเพียงไร เช่น ปรากฏการณ์ ของการปรับตัวของกลุ่มอาชีพมิกลไกในการปรับตัวของกลุ่มอาชีพ ซึ่งมีทั้งการกระทำของกลุ่ม ทางสังคมกลุ่มแรกของชีวิตคือ สมาชิกในครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อนร่วมงาน และกลุ่ม ผลประโยชน์ โดยอาศัยวิธีการทางการศึกษา คือการเรียนรู้และการกล่อมเกลา ต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์ การปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานมีสถานการณ์ทางสังคมควบคุม ให้กลุ่มอาชีพเกิดการปรับตัวให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์ที่ตนเองเผชิญอยู่ จึง ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในเมืองเพื่อให้เกิดความ เข้าใจ ในการปรับตัว และสามารถนำไปใช้กับงานทางการศึกษาต่อไป